

Koncept udržateľnej inkluzívnej edukácie

The Concept of Sustainable Inclusive Education

Gabriela Gabrhelová, Slávka Čepelová

Abstract

In the Slovak Republic, the current school legislation in force defines inclusive education as joint education of children, pupils, students, or participants of education carried out based on the principle of equal opportunities and respect towards their educational needs, as well as individual characteristics, and promoting their active participation in schools' or school facilities' educational activities. In the proposed study, the concept of sustainable inclusive education is dealt with.

Keywords: Education. Inclusive education. Sustainable inclusive education.

Úvod

Dávame do pozornosti, že inklúzia má mať celoživotný rozmer a celospoločenský prierez a má byť dlhodobou udržateľná (Porubský a kol., 2017; Sabo a kol., 2017). Inkluzívna filozofia a z nej vyplývajúca inkluzívna edukácia je charakteristická nielen akceptáciou osôb so znevýhodnením, ale aj novým chápaním významu sociálneho začlenenia, v porovnaní s obdobím presadzovania integrácie, ale aj zmenou postojov. Potrebné je aj hlboké poznanie a špeciálne znalosti, ktoré umožnia jasné definovanie a obsahové vymedzenie problematiky v jednotlivých edukačných situáciách (Zelina a kol., 2021).

Inkluzívna edukácia v školskom prostredí

Zelina (2014) vo svojich predchádzajúcich prácach pomenoval princípy inklúzie a inkluzívnej školy. Inkluzívna škola je, podľa citovaného autora, škola, ktorá vytvára také podmienky, aby sa každé dieťa, žiak a študent v nej mohli rozvíjať v hlavnom prúde edukácie s rešpektovaním jeho individuálnych zvláštností (Jablonský a kol., 2019). Pri integrácii sa deti, žiak a študent má prispôbiť škole; pri inklúzii sa škola viac prispôbuje učiacemu sa, jeho osobitostiam, jeho individualite a kultúre. Do inkluzívnej školy chodia spolu všetci - deti, žiaci a študenti - bez ohľadu na ich fyzické, intelektuálne, emocionálne, sociálne, jazykové alebo iné podmienky, bez rozdielu farby pleti, náboženstva, znevýhodnenia, poruchy, sociálneho zázemia, nadania, pohlavia. V praxi to znamená, že inkluzívna škola vytvára podmienky pre edukáciu detí v materských školách, žiakov v základných a stredných školách a vysokoškolských študentov aj telesne, zdravotne, zmyslovo znevýhodnených, pre deti, žiakov a študentov nadaných, pre deti, žiakov a študentov zo sociálne znevýhodneného prostredia, pre deti, žiakov a študentov prisťahovalcov, pre deti, žiakov a študentov s problémami a poruchami správania, pre deti, žiakov a študentov s komunikačnými problémami, ale súčasťou inkluzívnej školy sú

prirodzene aj deti, žiaci a študenti bez problémov, znevýhodnení, či iných zvláštností. Ako ďalej konštatuje citovaný autor, inklúzia ako politicko-pedagogický koncept sa vzťahuje na všetky inakosti deti, žiakov a študentov.

Koncept inklúzie v školskom prostredí podporuje skvalitnenie funkčnosti školského systému. Podľa Janošku a Neslušanovej (2014) ciele inklúzie v školskom prostredí plnia svoj účel, prevýchovno-resocializačný progres a aktivizáciu zdrojov:

- učiaci sa so znevýhodnením, ktorý sa prejavuje napr. podporou a stimuláciou kognitívnych, komunikačných a motorických funkcií a z nich vychádzajúcich zručností a kompetencií v rôznych oblastiach,
- intaktných učiacich sa, ktorý sa prejavuje napr. zvýšenou flexibilitou v záťažových situáciách, schopnosťou kooperácie, posilnením sociálnych zručností a etických kompetencií,
- učiteľov, pedagógov a iných zamestnancov školy, ktorý sa prejavuje napr. osobnou angažovanosťou v riadiacom tíme školy/školského zariadenia, aktívnym rozširovaním osobnostných a profesijných kompetencií (Janoško a Neslušanová, 2014).

Meda a kol. (2023) sledovali reflektovanie vzájomne obohacujúcim programom profesijného rozvoja učiteľov inkluzívneho vzdelávania z hľadiska úvah mentorov a ich zverencov (mentees) a konštatujú, že globálna pandémia COVID-19 zrýchlila programy profesionálneho rozvoja inkluzívneho vzdelávania, ktoré majú učiteľom pomôcť zoznámiť sa s inkluzívnymi pedagogickými postupmi. Autori štúdie preskúmali úvahy mentorov a mentorovaných o ich skúsenostiach s účasťou na programe profesionálneho rozvoja inkluzívneho vzdelávania. Štúdia bola vykonaná kvalitatívnym prístupom v rámci interpretačnej paradigmy a bola vykonaná ako prípadová štúdia programu profesionálneho rozvoja v Spojených arabských emirátoch (SAE). 25 mentorovaných a päť mentorov bolo zámerné vybraných, aby sa zúčastnili na pološtruktúrovaných rozhovoroch a vyplnili dotazník. Zistilo sa, že program profesionálneho rozvoja bol míľnikom úspechu v zmysle činnosti mentorov aj zverencov, aby boli schopní implementovať inkluzívne pedagogické postupy. Dospelo sa k záveru, že inkluzívne vzdelávanie môže dosiahnuť ktorýkoľvek učiteľ alebo člen fakulty, ak sa zaviazne venovať čas učeniu sa a získavaniu informácií o tomto aktuálne žiadanom edukačnom prístupe.

Na kontakty a informácie ako hnaciu silu zmeny smerom k inkluzívnemu vzdelávaniu sa zamerali Simón Medina a Abellán López (2023) a zistili, že zvyšovanie vedomostí a kontaktov budúcich učiteľov s ľuďmi so zdravotným znevýhodnením pozitívne podporuje ich postoje k lepšiemu rozvoju triednej práce s deťmi so zdravotným znevýhodnením. Cieľom tohto výskumu bolo študovať postoje budúcich učiteľov k žiakom so zdravotným znevýhodnením a skúmať vplyv niektorých socio-demografických premenných, akými sú vek, rod a špecializácia. Kvantitatívna metodika bola formulovaná prostredníctvom dotazníka zloženého z 31 položiek pre 400 študentov magisterského štúdia učiteľstva v stredoškolskom vzdelávaní. Postup pozostával z bivariačnej analýzy pomocou t-testov pre rovnosť priemerov a Spearmanových korelácií na základe Škály postojov k ľuďom so zdravotným znevýhodnením (EAPD) od Ariasa et al., (2016). Zistenia ukazujú, že odborná

príprava a kontakt s ľuďmi so zdravotným znevýhodnením môžu znížiť neistotu budúcich učiteľov, posilniť inkluzívne vzdelávanie a zlepšiť odbornú spôsobilosť učiteľov.

Koncept udržateľnej inkluzívnej edukácie

Udržateľná inkluzívna edukácia sa netýka výhradne iba školy, ako píše Jablonský a Zastková (2020) a Catubigan (2023). Catubigan (2023) píše o smerovaní k trvale udržateľnému inkluzívnemu vzdelávaniu v Maragusane na Filipínach, ku ktorému sa vyjadrovali matky detí s poruchou autistického spektra, pričom štúdia ukázala chápanie a skúsenosti matiek detí s autizmom pred a po diagnóze. Tento kvalitatívny fenomenologický prieskum využíval pološtruktúrované rozhovory tvárou v tvár s piatimi matkami Mansaka na vidieku v Maragusane, ktoré mali dieťa s diagnózou poruchy autistického spektra. Colaizziho metóda bola použitá na analýzu údajov prostredníctvom prepisu, kódovania a tematického zamerania. Výsledok štúdie odhalil, že matky majú osobné postrehy o správaní svojich detí a zdieľajú svoje problémy s výchovou, retrospekciu a stanovisko k stavu svojich detí pred diagnózou. Vo výsledku sa zdôraznilo, že rodičia mali po diagnóze rôzne reakcie, uvedomenia a reakcie na stav ich detí. Dôsledok štúdie vyvodzuje vývoj udržateľných inkluzívnych praktík a revízií politiky.

Shutaleva a kol. (2023) sa venovali udržateľnosti inkluzívneho vzdelávania v školách nižších stupňov a taktiež vysokých školách z hľadiska učiteľov a učiacich sa so špeciálnymi vzdelávacími potrebami. Citovaní autori píše, že jedným z významných faktorov udržateľnosti vzdelávania je rozvoj inkluzívneho vzdelávania. Inkluzívny vzdelávací priestor znamená otvorenosť a dostupnosť vzdelávania pre študentov bez ohľadu na ich vzdelávacie potreby. Inkluzívne vzdelávanie znamená aj partnerstvo medzi žiakmi a učiteľmi. Učiteľ je živý človek, ktorého sociálno-emocionálne schopnosti a profesionálne schopnosti sú základom udržateľnosti vzdelávania a rozvoja žiaka. Preto sa venovali štúdiu kompetencie a psychickej pripravenosti učiteľov na školách a vysokých školách na prácu so žiakmi so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami. Predkladajú výsledky sociologickej štúdie uskutočnenej v septembri 2022 a venuje sa pripravenosti učiteľov a vysokoškolských profesorov na inkluzívne vzdelávanie (N = 125). Všeobecný štatistický výpočet bol uskutočnený na základe spracovania informácií pomocou programu Vortex verzie 10.0. Univerzity a školy sa nachádzajú vo veľkých administratívnych centrách ruských regiónov s približne miliónom obyvateľov. Relevantnosť tejto štúdie je daná vzťahom udržateľnosti s myšlienkami inkluzívneho vzdelávania, prejavujúcou sa v jej celi dosiahnuť štátom stanovenú vzdelanostnú úroveň študentov a humanistickej koncepcii rovnosti šancí v procese profesionálnej realizácie a seba-odhodlania jednotlivca.

Karagianni a Drigas (2023) skúmali využitie nových technológií a mobilov pre študentov so zdravotným znevýhodnením na vybudovanie trvalo udržateľného inkluzívneho vzdelávacieho a rozvojového ekosystému. V súčasnosti vzdelávacia politika v mnohých krajinách presadzuje rovnaký prístup pre všetkých žiakov, vrátane žiakov so zdravotným znevýhodnením, do bežnej školy proti všetkým formám sociálneho vylúčenia, konštatujú autori. Inklúzia sa v inovatívnom zmysle pojmu diverzita zameriava na aktívnu účasť a interakciu heterogénnej študentskej populácie v bežnej škole. „E-inkluzívna“ pedagogika

znamená rozhodovanie učiteľov o využívaní technológií vo výchovno-vzdelávacom procese s cieľom kompenzovať vývinové deficity učiacich sa a funkčne využiť silné stránky znevýhodnených. Citovaní autori navrhli technické nástroje a elektronické služby pre prístup a aktívnu účasť žiakov so zmyslovým a motorickým znevýhodnením vo vzdelávacích postupoch bežnej školy a preskúmali aj úlohu učiteľov pri realizácii ich inklúzie/e-inklúzie, ako hlavných facilitátorov a modulátorov prostredia triedy pre otvorený ekosystém, zameraný na vzdelávanie a rozvoj učiacich sa. Výsledky ukázali, že učitelia, ktorí akceptujú ako rovnocenných členov školskej komunity všetkých učiacich sa a flexibilne začleňujú nové technológie do svojich vyučovacích stratégií, aby uspokojili ich jedinečné potreby, poskytujú im autentické príležitosti na interakciu a učenie, katalyticky prispievajú k ich akademickým a spoločenským úspechom, ktoré ich pripravujú na významné pracovné a integračné príležitosti v komunitnom a bežnom živote Karagianni a Drigas (2023).

Udržateľná inkluzívna edukácia, podľa Graham a kol. (2015), predstavuje inkluzívne postupy pre triedy 21. storočia také, ktoré poskytujú vedomosti a zručnosti, aby sa učitelia mohli stať sebavedomými a efektívnymi inkluzívnymi učiteľmi cez zručnosti, nevyhnutné pre kvalitnú výučbu – výučbu, ktorá je založená na dôkazoch, je účelná, relevantná a reaguje na potreby učiacich sa: rovnosť (učenie pre všetkých), hodnoty (učenie, na ktorom záleží) a udržateľnosť (učenie, ktorého postupy a výsledky pretrvávajú).

Princípy udržateľnej inkluzívnej edukácie formulujú napr. Barnová a kol. (2021), pričom autori uvádzajú, že základom je uvedenie si výhod a prínosov inkluzívnej edukácie. Potom si udržateľná inkluzívna edukácia vyžaduje pozitívne vzdelávacie prostredie celej školy i konkrétnej triedy či skupiny učiacich sa spolu s návrhom funkčného inkluzívneho učebného plánu s naplánovanými konkrétnymi inkluzívnymi postupmi, čoho súčasťou je aj transparentnosť celého procesu. Poslednou z kľúčových požiadaviek udržateľnosti inkluzívneho vzdelávania je nevyhnutná angažovaná spoluúčasť učiaceho sa ako partnera procesov.

Záver

Podstatou inkluzívneho vzdelávania je teda prispôsobenie edukačných (výchovno-vzdelávacích) podmienok potrebám všetkých učiacich sa (Čepelová, 2020; Čepelová a kol., 2021; Sirotová, 2013; Sirotová a Michvocíková, 2021; Sirotová a Michvocíková, 2022; Sirotová a Šebeň Zaťková, 2022; Sirotová, Šebeň Zaťková a Michvocíková, 2022). Inkluzívna edukácia na všetkých stupňoch vzdelávania je natoľko náročný koncept a výsledok dlhodobého procesu, že okamžité riešenie nie je možné, musíme konštatovať, že sa nám dlhodobo nedarí vytvárať inkluzívne prostredie v škole pre deti, žiakov, ani vysokoškolských študentov podľa očakávaní a stanovených požiadaviek (Barnová a kol., 2020, 2021).

Hanusová (2017) píše o aktuálnej situácii v Nemecku, kde špeciálne školy nerušia, práve naopak, zažívajú nový boom, inklúzia totiž zlyhala. Podľa prieskumov iba polovica respondovaných učiteľov v inkluzívnych školách má v tejto spolkovej krajine nejaké znalosti zo špeciálnej pedagogiky a tento proces je tak neudržateľný. Po celom Nemecku sa teda školy snažia zo všetkých síl toto právo pretaviť do reality. Týka sa to takmer pol milióna

školákov, ktorí potrebujú špeciálny prístup. Najväčšou skupinou sú tak učitelia s poruchami učenia, tých je 190 000 a nasleduje skupina školákov s poruchami emocionálneho a sociálneho vývoja, ktorých je 86 000. A hoci sú mnohé nemecké školy otvorené voči zaradeniu týchto žiakov do bežného vyučovania, ich snaha naráža na realitu. Chýbajú špeciálni pedagógovia, učebnice, priestory, koncepty i peniaze. Všetky výskumy, realizované po zavedení inklúzie v Nemecku, sa končia vágnym výsledkom: systém vraj možno pomáha v malej miere len niektorým žiakom s poruchami. Podľa citovanej autorky riaditeľka jednej top inkluzívnej školy v Holweide si myslí, že cestou do budúcnosti by mal byť radšej menší počet spádových škôl, ktoré budú na inklúziu odborne pripravené s tímom špeciálnych pedagógov. Analýza stavu inklúzie sa končí slovami profesora psychológie Terje Ogdena z Univerzity v Oslo. „Je to proces dozrievania pre Nórsko, vidieť, že pekná myšlienka školy pre všetkých sa predsa len nehodí pre všetkých, čo by sme mali mať na zreteli aj v našich spoločenských podmienkach, ako aj v ďalších krajinách v Európskom priestore.

Vedecká štúdia vznikla ako súčasť riešenia medzinárodného vedeckého projektu IGA 003DTI/2021 *Vývojové trendy a tendencie systému sekundárneho a terciárneho vzdelávania (Development Trends and Tendencies of the Secondary and Tertiary Education System)*.

Bibliografia

- Barnová, S. a kol. 2022. *Psychoedukačná dimenzia inklúzie žiakov stredných škôl*. České Budějovice : Nová Forma. ISBN: 978-80-7612-409-7
- Barnová, S. a kol. (2020). Vocational School Teachers' Attitudes towards Inclusive Education in the Slovak Republic. In: *INTED2020 Proceedings*. Valencia : IATED. s. 3663-3666. <https://doi.org/10.21125/inted.2020.1031>
- Catubigan, R. V. 2023. Mothers' Voices on Autism Spectrum Disorder: Leaning Towards Sustainable Inclusive Education in Maragusan, Philippines. In: *Discourse and Communication for Sustainable Education*. 14(1):57-71. <https://doi.org/10.2478/dcse-2023-0006>
- Čepelová, S. 2020. *Postoje učiteľov profesijných (odborných) predmetov v stredných odborných školách k inkluzívnemu vzdelávaniu*. Týn nad Vltavou - Malá Strana : Nová Forma. ISBN 978-80-7612-303-8.
- Čepelová, S. a kol. 2021. *Teoretické, empirické a aplikačné dimenzie inklúzie a konceptu inkluzívneho vzdelávania žiakov v stredných školách*. České Budějovice : Nová Forma. ISBN 978-80-7612-414-1.
- Graham, L., Berman, J., Bellert, A. 2015. *Sustainable Learning Inclusive Practices for 21st Century Classrooms*. Cambridge: Cambridge University Press. 260 s. ISBN 978-1-1072-802-4-3.
- Hanusová, Z. 2017. *Inklúzia v Nemecku zlyhala, píše Der Spiegel*. [on-line]. [cit. 2022-12-29]. Online: [//https://www.postoj.sk/23835/inkluzia-v-nemecku-zlyhala-pise-der-spiegel](https://www.postoj.sk/23835/inkluzia-v-nemecku-zlyhala-pise-der-spiegel)
- Jablonský, T. - Zastková, Z. 2020. Inclusive and cooperative approach to children from socially disadvantaged background. In: *Scientific Bulletin of Chelm : Section of*

- Pedagogy*. č. 1. Chełm : Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Chełmie. s. 41-48. ISBN 978-83-960460-1-7. ISSN 2084-6770
- Jablonský, T. et al. 2019. *Interdisciplinary and Intradisciplinary Strategies in Educational Situations in the Care for Intact Pupils and Pupils with Specific Needs*. Dublin : International scientific board of catholic researchers and teachers in Ireland. 113 s. ISBN 978-0-9957986-9-4
- Janoško, P. - Neslušánová, S. 2014. *Škola s inkluzívnou klímou*. Ružomberok: VERBUM. ISBN 978-80-561-0175-9.
- Karagianni, E. - Drigas, A. 2023. *Using New Technologies and Mobiles for Students with Disabilities to Build a Sustainable Inclusive Learning and Development Ecosystem*. In: *International Journal of Interactive Mobile Technologies*. Vol. 17 Issue 1, p57-73. <https://doi.org/10.3991/ijim.v17i01.36359>
- Meda, L. et al. 2023. *Mutually Enriching Inclusive Education Teacher Professional Development Program: Mentors' and Mentees' Reflections*. In: *International Journal of Evidence Based Coaching & Mentoring*. Vol. 21 Issue 2, p51-62. 12p. DOI: 10.24384/fv45-1467.
- Médina. S. N. - Lopez. A. M. Á. 2023. *Contact and Information as a Driver of Change towards Inclusive Education*. *Revista de Sociologia de la Educacion*. 16(2):198-214; Universitat de València. <https://doi.org/10.7203/RASE.16.2.26326>
- Porubský, Š. a kol. 2017. *Possibilities and perspectives of inclusive education in Slovakia as a result of comparing historical development of two school educational systems*. In: *ICERI2017 Proceedings*. Španielsko : IATED. s. 2242-2249. <https://doi.org/10.21125/iceri.2017.0651>
- Sabo, R. a kol. 2017. *Adaptation of inclusive team to the school environment - analysis of focus group interviews*. In: *ICERI2017 Proceedings*. Španielsko : IATED. s. 2218-2226. <https://doi.org/10.21125/iceri.2017.0647>
- Shutaleva, A. et al. 2023. *Sustainability of Inclusive Education in Schools and Higher Education: Teachers and Students with Special Educational Needs*. In: *Sustainability*. February, Vol. 15 Issue 4. <https://doi.org/10.3390/su15043011>
- Sirotová, M. - Michvocíková, V. 2021. *Identifikácia záujmu o štúdium študijných odborov pedagogického zamerania v súčasnej vysokoškolskej edukácii = Agnoscation of university students interest in the teaching education at universities in Slovak Republic*. In: *Edukácia*. Roč. 4, č. 2. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, s. 63-70. ISSN 1339-8725.
- Sirotová, M. - Michvocíková, V. 2022. *Application of Concepts of University Education in the Educational Process from the Perspective of Inclusive Pedagogy at Slovak Universities*. In: *Proceedings of The IRES International Conference*. Bhubaneswar : Institute for Technology and Research. s. 43-47.
- Sirotová, M. – Šebeň Zaťková, T. - Michvocíková, V. 2022. **Profesijné kompetencie vysokoškolského učiteľa - možnosti vzdelávania vysokoškolských učiteľov = Professional competencies of university teacher - the possibilities of university teachers education**. In: *Profesijný rozvoj učiteľov vysokých škôl ako nástroj podpory učenia sa študentov*. Bratislava : Ekonomická univerzita v Bratislave. Národohospodárska fakulta. Katedra pedagogiky. s. 117-128. ISBN 978-80-225-4954-7.

- Sirotová, M. – Šebeň Zaťková, T. 2022. Development of university teachers' professional competencies. In: *EDULEARN22 - 14th International Conference on Education and New Learning Technologies*. Palma : IATED. s. 5011-5019. ISBN: 978-84-09-42484-9. ISSN: 2340-1117. <https://doi.org/10.21125/edulearn.2022.1197>
- Sirotová, M. 2013. Vysokoškolský učiteľ - vzdelávateľ v pregraduálnej príprave učiteľov = University teacher - educator in pre-gradual teacher training programme. In: *Szkola twórcza w odtwórczym świecie* Kraków : Wydawnictwo Wydziału Pedagogicznego Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. s. 310-318. ISSN 2300-2689 ISBN 978-83-935373-4-1.
- Šebeň Zaťková, T. 2023. A kol. Vyučovacie metódy podporujúce inkluzívne vzdelávanie. *Sborník z mezinárodní konference ICOLLE 2022 : Omnes, omnia, omnio pro 21. století*. Brno : Mendelova univerzita v Brně. s. 233-243. <https://doi.org/10.11118/978-80-7509-922-8-0233>
- Zelina, M. 2013. Model inkluzívnej školy. In KLEIN, V. – ŠILONOVÁ, V. a kol. *Pedagogický model inkluzívneho vzdelávania v základných školách - PRINED - PProjekt INkluzívnej Edukácie*. PREŠOV: MPC. ISBN 978-80-565-0208-2.
- Zelina, M. 2020. Interviews with Teachers about Inclusive Education. In: *Acta Educationis Generalis*. Roč. 10, č. 2, s. 95-111. ISSN 2585-7444. <https://doi.org/10.2478/atd-2020-0012>

Dr.h.c. prof. doc. PhDr. PaedDr. Gabriela Gabrhelová, PhD., DBA, LL.M

Vysoká škola DTI, Katedra didaktiky odborných predmetov
Ul. Sládkovičova 533/20
018 41 Dubnica nad Váhom
gabhelova@dti.sk

doc. PhDr. Slávka Čepelová, PhD.

Vysoká škola DTI, Katedra školskej pedagogiky a psychológie
Sládkovičova 533/20
01481 Dubnica nad Váhom
cepelova@dti.sk